

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความพอเพียงหมายถึงอะไร ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ อธิบายไว้ว่าความพอเพียงหมายถึง “เต็มที่ต้องการ ไม่มากไม่น้อยเกินไป ไม่ขาดแคลน และตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “sufficient” เช่น เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ มีหลักการคือ รู้จักพออยู่พอกิน และพอเพียงในทุกเรื่อง การชลประทานทำให้เรือกสวนไร่นามีน้ำอย่างพอเพียง”^๑ การนิยามความหมายดังกล่าวเมื่อพิจารณาแล้วผู้เขียนเห็นว่ายังไม่ชัดเจนนัก เช่น พอเพียงในทุกเรื่อง ซึ่งคำว่าทุกเรื่องคือไม่ยกเว้นสิ่งใดเลยหรือไม่ นั้นแสดงว่าสามารถพอเพียงได้กับทุก ๆ เรื่อง แต่ในความจริง อาทิ การทำความดีที่เป็นสิ่งนามธรรมนั้นจำเป็นต้องทำดีแต่พอเพียงหรือไม่ การแสวงหาความรู้ก็เช่นกันจะต้องพอเพียงด้วยหรือไม่ ปัญหานี้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ยังได้พยายามขยายความหมายไว้อีกว่า เป็นความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในความพอเพียงนี้ จะต้องอาศัยเงื่อนไขของความรอบรู้พร้อมด้วยเงื่อนไขของคุณธรรมเป็นปัจจัย^๒ ในขณะที่มีงานวิจัยทางพระพุทธศาสนาเถรวาทได้มีการยืนยันอีกว่า ความรู้จักพอประมาณ ก็เป็นความพอเพียงได้เช่นกันซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเป้าหมายทางจิตวิญญาณ และเป็นการยกระดับชีวิตที่สามารถแก้ปัญหาความทุกข์ของบุคคลได้ด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อันเกิดมาจากภาวะจิต ขณะเดียวกัน ก็ชี้ให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของกระบวนการแก้ปัญหา คือ จิตใจให้พัฒนาสู่การมีคุณภาพชีวิตและจิตวิญญาณที่สูงขึ้นไปและให้มีความเอื้ออาทรต่อกัน นัยดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในระดับบุคคล^๓ การยืนยันเช่นนี้ แสดงว่าแค่ความพอประมาณเท่านั้น ก็เป็นสาเหตุที่เพียงพอที่ทำให้เกิดความพอเพียงได้แล้ว แต่ต้องเริ่มต้นในระดับบุคคล จึงจะเป็นความพอเพียงได้

หากพิจารณาในส่วนของลัทธิเต๋า ประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ ในบทที่ ๘๐ ของคัมภีร์ เต๋าเต๋อ จิง ซึ่งเล่าจื๊อเป็นผู้รจนาไว้โดยประมาณ ๒๕๐๐ กว่าปีมาแล้ว ในบทนี้มีความหมายโดยนัยของ

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, ราชบัณฑิตยสถานพจนานุกรม ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๒, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th/th/knowledge/detail.php?ID=2896> [๑ มกราคม. ๒๕๕๔].

^๒ มูลนิธิชัยพัฒนา, แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.chaipat.or.th/chaipat/content/porpeing/porpeing.html>[๑ ธ.ค. ๒๕๕๖].

^๓ พระมหามิตร ฐิตปัญโญ, “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓๔.

ความพอเพียงว่าการสนับสนุนให้ประชาชนมีความสุขอยู่ในหมู่บ้านเท่านั้นก็สามารถมีความสุขอยู่ได้ ไม่จำเป็นต้องสะสมอาวุธ ไม่ต้องเสียเวลาในการสร้างหรือประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องจักรทุนแรงอะไร เพราะไม่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ที่ต้องใช้แรงงานมากมาย ไม่ต้องท่องเที่ยวไปแดนไกล เพียงอยู่ในครอบครัว ในหมู่บ้านเท่านั้นก็มีความสุขได้แล้ว^๕ โดยนัยเช่นนี้จึงหมายความว่าชีวิตที่เป็นสุขของประชาชนคือความพอเพียงในระดับสังคมตามความหมายเล่าจื๊อ นี่แสดงให้เห็นว่าเล่าจื๊อให้ความสำคัญกับความพอเพียงในกลุ่มคนหรือระดับสังคมเท่านั้น ถึงจะเป็นความพอเพียงได้ จึงต่างจากความเชื่อชาวพุทธที่กล่าวในตอนแรกว่า ความพอเพียงจะต้องเริ่มตั้งแต่ระดับจิตใจหรือระดับปัจเจก ในขณะที่เมื่อหันมาพิจารณาความพอเพียงในโลกตะวันตก อาทิ แนวคิดของอริสโตเติลกลับเห็นว่ามนุษย์สามารถเข้าถึงธรรมชาติได้ แต่ต้องมาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน การเข้ามาอยู่ร่วมกันในสังคมก็ว่าจะถูกจัดเป็นสภาวะธรรมชาติอย่างสมบูรณ์แล้ว เพราะมีการเจริญเติบโตเป็นลำดับขั้นของสังคม จากครอบครัวไปสู่หมู่บ้าน จากหมู่บ้านไปสู่ชุมชนใหญ่ และเมื่อเป็นชุมชนใหญ่กลายเป็นนครรัฐ ก็จะมีคามพอเพียงในตัวเองจนกระทั่งสร้างสังคมให้เกิดความสุขได้หรือเป็นเป้าหมายสุดท้ายของมนุษย์ นั่นหมายความว่าอริสโตเติลกลับเห็นว่าถ้าเป็นแค่ระดับปัจเจกชน ชีวิตก็ไม่ต่างอะไรกับสัตว์ป่าที่มีชีวิตอยู่ด้วยการใช้สัญชาตญาณเท่านั้น เพราะธรรมชาติของมนุษย์เป็นสัตว์สังคม^๖ นั่นหมายความว่าแนวคิดที่เกี่ยวกับความพอเพียงของอริสโตเติล จึงหมายความว่าถ้าจะพอเพียงได้ก็ต่อเมื่อ ปัจเจกชนมารวมกลุ่มกันจนเป็นสังคม เป็นนครรัฐ หรือเพียงปัจเจกชนเท่านั้นจะไม่สามารถมีความสุขพอเพียงได้ ยิ่งไปกว่านี้ ยังมีงานวิจัยที่เสนอออกมาในลักษณะแง่ร้ายที่สรุปว่าความพอเพียงในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นเพียงวาทกรรมที่ทำงานร่วมกับวาทกรรมสถาบันกษัตริย์ โดยใช้พิธีกรรมความจงรักภักดี เป็นเครื่องมือให้การควบคุมพฤติกรรมคนในสังคมให้ยอมรับความเหนือกว่าของชนชั้นนำ ทั้งนี้ก็เพื่อการสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์^๗

ความหมายของความพอเพียงดังกล่าวข้างต้น หากพิจารณาในลักษณะของเป้าหมายของชีวิตที่ดี ไม่ว่าจะเป็นพุทธศาสนา อริสโตเติล หรือเล่าจื๊อก็ตาม ถือว่าเป็นเพียงแนวคิดในเบื้องต้นเท่านั้น ผู้เขียนเห็นว่ายังมีความพอเพียงที่แอบแฝงอยู่ในความหมายของการมีชีวิตที่ดีในแบบต่าง ๆ อีกซึ่งอาจมีทั้งความหมายที่หลากหลาย และขัดแย้งกันเอง หรืออาจยังขัดแย้งภายในตัวเองอีกด้วย ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากการเข้าใจความหมายและนัยของความพอเพียงจากข้างต้นจะพบว่ายังไปคนละทิศคนละทางกันอยู่ ผู้เขียนเห็นว่าความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมีความเป็นพหุนิยมหรือมีมโนภาพย่อยที่มีอยู่ในความคิดของทุก ๆ คน ซึ่งคงปฏิเสธมิได้ว่าความคิดของมนุษย์ในโลกนี้ มีความแตกต่างกันทั้งโดยระดับ (different in degree) และแตกต่างกันโดยประเภท (different in kind) หากพิจารณาในแต่ละความคิดก็จะพบโดยทั่วไปว่ามีทั้งแตกต่างกันโดยระดับของความคิด อาทิ เรื่องของมั่งคั่งร่ำรวยทางฐานะเศรษฐกิจ และแตกต่างกันโดยประเภทของความมั่งคั่งร่ำรวย

^๕ Lao Tzu, *The Tao TeChing: A New English Version*, tr. by Stephen Mitchell, [online]. source: <http://www.duhtao.com/translations.html> [1 Aug.2013]

^๖ Aristotle, *The complete Aristotle: Nicomachean Ethics, Book I*, tr. by W. D. Ross, p.1845, [online]. source: www.free-ebooks.net/ebook/The-Complete-Aristotle/pdf. [1 Aug.2013].

^๗ เมตตา ราศรีจันทร์, “สถาบันกษัตริย์ไทยสมัยใหม่: ศึกษาภาคปฏิบัติการของวาทกรรมเศรษฐกิจพอเพียง”, *ภาคนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

ทางฐานะเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างกันทางความคิดโดยระดับของจิตใจ และแตกต่างกันโดยประเภทของจิตใจอีกด้วย นั่นก็ย่อมหมายความว่ามนุษย์ต้องมีระดับและประเภทของความพอเพียงต่างกันตามไปด้วย วิทย์ วิศทเวทย์ เสนอไว้ว่า การจะรู้สิ่งใด ๆ ก็ตามปัญหาก็คือสิ่งที่เราจะรู้ได้นั้นเมื่อพิจารณาแล้วจะมีอยู่ ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ รู้ว่าสิ่งนั้นมีอยู่หรือเกิดขึ้น ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง คำว่า “สิ่ง” ในที่นี้หมายรวมทั้ง สิ่งมีชีวิต สิ่งไร้ชีวิต คุณสมบัติ ปรากฏการณ์ การกระทำ ความคิด ความรู้สึก อีกประเภทคือ รู้ว่าสิ่งที่กล่าวในประเภทแรกนั้น มีความสัมพันธ์กับอีกสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งอย่างไร เมื่อพิจารณาในรายละเอียดก็จะเห็นว่าสิ่งดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันใน ๔ แบบ คือ สัมพันธ์กันทางเวลาและสถานที่ สัมพันธ์กันทางสาเหตุและผล สัมพันธ์กันทางตรรกะ และพหุสัมพันธ์^๗ จากเหตุผลดังกล่าวจะเห็นว่าคำว่า “พอเพียง” ก็คือสิ่ง ๆ หนึ่งเช่นกันตามที่กล่าวมาซึ่งอาจเป็นทั้งคุณสมบัติ ปรากฏการณ์ การกระทำ ความคิด และความรู้สึกที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ และผู้เขียนเห็นว่ายังไม่มีนักวิชาการที่ความหมายไว้ในทางปรัชญา ในการนี้ผู้เขียนจึงเห็นว่าหากได้มีการศึกษาความหมายของมโนทัศน์ความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียงทั้งที่เป็นจินตภาพ มโนภาพ และมโนทัศน์ว่ามีอยู่อย่างไร แล้วจึงนำมาตีความเชิงวิเคราะห์ ด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผล และในเชิงตรรกะ แล้วจึงยืนยันความสัมพันธ์ของผลที่ได้จากการศึกษาดังกล่าว ก็จะทำให้มโนทัศน์ความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียงมีความสมเหตุสมผล และน่าเชื่อถือ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้เขียนจึงต้องการอธิบายให้เห็นว่า มโนทัศน์ความพอเพียงเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นมโนทัศน์พื้นฐานที่มีอยู่ในความคิดความเห็น และความเชื่อของมนุษย์อยู่แล้วและอยู่อย่างเป็นสากลอีกด้วย ซึ่งความคิดเห็น และความเชื่อที่เกี่ยวกับความพอเพียงนี้ต้องมีสัมพันธ์กัน รวมทั้งอาจแตกต่างกันโดยประเภท และแตกต่างกันโดยระดับ ตามความเชื่อของมนุษย์ในประเภทต่าง ๆ โดยในเนื้อหาของการวิจัยครั้งนี้ผู้เขียนจะพยายามปกป้องให้เห็นในสามประเด็น คือ ประเด็นแรก ยืนยันว่าจินตภาพความพอเพียงมีอยู่ในความคิดทั่วไป ประเด็นที่สอง ยืนยันว่ามโนภาพของความพอเพียงมีอยู่ในความคิดทางปรัชญาและศาสนา และประเด็นที่สาม ต้องการยืนยันอีกว่ามโนทัศน์ความพอเพียงมีอยู่ในเชิงความสัมพันธ์ทั้งในส่วนที่เป็นความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผล ความสัมพันธ์เชิงตรรกะ แต่ระดับความพอเพียงอาจแตกต่างกันไปตามแต่ละประเภทของความคิด นอกจากนี้ยังมีความเป็นรูปธรรมที่พบได้ในข้อเท็จจริงทั่วไปอีกด้วย

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการและความหมายของมโนทัศน์ความพอเพียงในความเข้าใจของนักวิชาการ และปฏิทรรศน์ของเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์มโนภาพความพอเพียงจากปรัชญาและศาสนา

^๗ วิทย์ วิศทเวทย์, การวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และศิลปะ: ทักษะของนักวิชาการไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๙.

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์เชิงตีความในความหมายของมโนทัศน์ความพอเพียงจากเงื่อนไขที่จำเป็นและเพียงพอและยืนยันความมีอยู่ในเชิงสาเหตุและผล และในเชิงตรรกะ

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ พัฒนาการความหมายของความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างไรบ้าง

๑.๓.๒ เงื่อนไขที่จำเป็นและเพียงพอของมโนทัศน์ความพอเพียงเป็นอย่างไร และความสัมพันธ์กันมีรูปแบบอะไรบ้าง

๑.๓.๓ เมื่อนำเงื่อนไขที่จำเป็นและเพียงพอของมโนทัศน์ความพอเพียงร่วมกับมโนภาพชีวิตที่ดีมาวิเคราะห์เชิงตีความแล้ว ผลของสารัตถะมโนทัศน์ความพอเพียงจะออกมาเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการนำข้อที่ได้จากการค้นคว้าเอกสารจากของประเทศไทยและต่างประเทศ โดยเนื้อหาส่วนแรกจะเป็นเอกสารเชิงประวัติศาสตร์ปรัชญาและพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เป็นที่เกี่ยวกับความพอเพียง ส่วนที่สองจะเป็นพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่ ปี พ.ศ.๒๔๘๙ – ๒๕๕๑ ที่พระราชทานในโอกาสสำคัญ ๆ ต่าง ๆ ทั้งหมดประมาณสี่พันกว่าองค์ ที่รวบรวมไว้ในดีวีดี (digital versatile disc) โดยสำนักพระราชเลขาธิการ ส่วนที่สามจะเป็นข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จาก พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และส่วนสุดท้ายคือเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การตีความเชิงวิเคราะห์ (critical interpretation) หมายถึงการศึกษาความคิดเชิงตรรกะมากกว่าที่จะเป็นเรื่องของการศึกษาข้อเท็จจริง ทั้งนี้ได้หมายความว่า การตีความเชิงวิเคราะห์จะเป็นการวิจัยที่ไม่ให้ความสนใจต่อสิ่งที่เป็นข้อเท็จจริงที่มีอยู่ หากแต่จะใช้พิจารณาข้อเท็จจริงนั้นเสียก่อนแล้วจึงใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือในการตีความ หรือการตีความเป็นการแสวงหาความรู้ใหม่จากสิ่งที่รู้แล้วโดยโยงความหลากหลายให้เป็นหนึ่งเดียว กล่าวอีกนัยคือการพบเอกภาพในพหุภาพ

๑.๕.๒ คุณค่าภายใน (intrinsic value) หมายถึงสิ่งที่มีคุณค่าเนื่องจากสามารถเป็นเป้าหมาย (end) ในตนเอง

๑.๕.๓ คุณค่าภายนอก (extrinsic value) หมายถึงสิ่งที่มีคุณค่าเนื่องจากสามารถใช้เป็นเครื่องมือ (means) ไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าอื่น ๆ ต่อไป

๑.๕.๔ เงื่อนไขที่จำเป็น (necessary condition) หมายถึงเงื่อนไขที่พิจารณาว่าสาเหตุเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการเกิดผลในสถานการณ์หนึ่ง ๆ

๑.๕.๕ เงื่อนไขที่เพียงพอ (sufficient condition) หมายถึงเงื่อนไขที่พิจารณาว่าสาเหตุเป็นสิ่งที่เพียงพอที่จะทำให้เกิดผล

๑.๕.๖ จินตภาพ (image) หมายถึงภาพเฉพาะหน่วยที่ปรากฏขึ้นในความคิดมนุษย์ และเป็นการคิดถึงสิ่งที่ชี้เฉพาะเจาะจงลงไปซึ่งการคิดถึงสิ่งเฉพาะ ๑ สิ่ง ก็เป็น ๑ จินตภาพ

๑.๕.๗ นิเสธ (negation) หมายถึง ผลที่ได้จากการเปลี่ยนค่าความจริงของประโยคไปเป็นตรงกันข้าม

๑.๕.๘ ปฏิทรรศน์ (paradoxes) หมายถึง ความคิดหรือกลุ่มของความคิดที่เป็นจริงอย่างชัดเจน แต่นำไปสู่ความขัดแย้งในตัวเอง หรือสถานการณ์ที่อยู่นอกความคิดทั่วไป โดยทั่วไปแล้ว อาจเป็นไปได้ว่า ประโยคดังกล่าวนี้แท้จริงแล้วอาจไม่ได้นำไปสู่สภาวะขัดแย้ง ผลลัพธ์ที่ได้อาจไม่ใช่ข้อขัดแย้งจริง ๆ หรือข้อกำหนดในตอนต้นอาจไม่จริงหรือไม่สามารถเป็นจริงพร้อม ๆ กันได้ คำว่าปฏิทรรศน์มักถูกใช้แทนที่ไปมากับคำว่าข้อขัดแย้ง อย่างไรก็ตาม แนวคิดทั้งสองนั้นไม่เหมือนกันเสียทีเดียว ในขณะที่ข้อขัดแย้งประกาศสิ่งที่ตรงกันข้ามกับตัวเอง แต่หลาย ๆ ปฏิทรรศน์ก็กลับมีทางออกหรือคำอธิบายได้

๑.๕.๙ ประพจน์ (proposition) หมายถึง ประโยคบอกเล่า หรือประโยคปฏิเสธเชิงบอกเล่า ที่มีเนื้อหาหรือความหมาย หรือหมายถึงรูปแบบของสัญลักษณ์ เครื่องหมาย หรือเสียงที่ทำให้เกิดประโยคบอกเล่าที่มีความหมาย ความหมายของประพจน์รวมไปถึงสมบัติที่บอกได้ว่าเป็นความจริงหรือความเท็จ

๑.๕.๑๐ ประโยคตรรกวิทยาสัญลักษณ์ (symbolic logic propositions) หมายถึงข้อความที่มาจากกฎเกณฑ์ของการใช้เหตุผลโดยไม่ได้คำนึงถึงเนื้อหาหรือความหมายของข้อความ แต่คำนึงถึงโครงสร้างของข้อความเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้ภาษาที่ไม่ชัดเจนและมีคำกำกวม นอกจากนี้การใช้ประโยคตรรกวิทยาสัญลักษณ์ยังเป็นการแสวงหาความจริงโดยไม่เกี่ยวข้องกับภาษาใดภาษาหนึ่งโดยตรงแต่ใช้ภาษาสัญลักษณ์แทนข้อความที่มีความหมาย

๑.๕.๑๑ ปรัชญา (philosophy) หมายถึง โลกทัศน์เกี่ยวกับภาวะที่มีอยู่ (being) ในบริบทของสังคมด้วยการวิพากษ์วิจารณ์กันในเรื่องที่เป็นปัญหาพื้นฐาน เพื่อนำไปสู่การแสวงหาโลกทัศน์ตามความเชื่อที่เห็นด้วย

๑.๕.๑๒ ภาววิสัย (objective) หมายถึงสิ่งที่มีพื้นฐานอยู่บนเงื่อนไขที่เป็นความจริงโดยไม่ขึ้นอยู่กับการจิตใจ และไม่ขึ้นอยู่กับการคิดเห็น รวมทั้งความรู้สึก ซึ่งความเป็นจริงที่เกิดขึ้นดังกล่าวมักจะถูกค้นพบมากกว่าที่จะถูกสร้างขึ้น และมักมีลักษณะเป็นสากลที่บุคคลทุกคนเห็นร่วมกันได้

๑.๕.๑๓ มโนทัศน์ (concept) หมายถึง สิ่งที่เกิดจากการประกอบกันของจินตภาพ และมโนภาพของสิ่ง ๆ หนึ่ง จนเกิดเป็นความคิดรวบยอดหรือกรอบความคิดของสิ่ง ๆ นั้น หรือจินตภาพและมโนภาพต่างก็เป็นหน่วยย่อยของมโนทัศน์ของสิ่ง ๆ หนึ่ง

๑.๕.๑๔ มโนภาพ (idea) หมายถึง ความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่ชี้เฉพาะเจาะจง แต่เป็นสิ่งที่รู้จักและเป็นสากลของสิ่งนั้น

๑.๕.๑๕ โลกทัศน์ (world view) หมายถึงความเชื่ออันเป็นระบบในวิถีชีวิตของคนๆ หนึ่ง ซึ่งเป็นมโนทัศน์พื้นฐาน ทุกคนมีโลกทัศน์ ไม่ว่าเจ้าตัวจะรู้หรือไม่ก็ตาม ปรัชญาจะช่วยให้เราเห็นโลกทัศน์ของเราชัดขึ้น ทั้งนี้ก็โดยการวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ และการถกเถียงปัญหาอันเป็นพื้นฐาน

๑.๕.๑๖ ศาสนา (religion) หมายถึง ความเชื่อที่เป็นสภาวะนามธรรมและนำไปสู่ความเชื่อในความจริงนามธรรมว่าเป็นจริง ซึ่งสำคัญกว่าความจริงรูปธรรม และถือว่าโลกวัตถุมิใช่โลกเดียวที่มีอยู่ ความจริงมีแต่สิ่งที่รับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสเท่านั้นหรือ ยังมีความจริงชนิดที่ประสาทสัมผัสรับรู้ไม่ได้บ้างหรือไม่ แม้ความจริงที่รับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสก็ต้องอาศัยสมรรถภาพอื่นนอกจากประสาทสัมผัส

๑.๕.๑๗ เศรษฐกิจพอเพียง (sufficiency economy) หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชนโดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะให้นางนันทวันเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติแก่ประชาชน ด้วยการยึดหลักความมีเหตุผล คือ ตัดสินใจกระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความพอเพียงต้องใช้เหตุผล และพิจารณาด้วยความรอบคอบ หลักความพอเพียง คือ รู้จักพอประมาณ พออยู่ พอมี พอกิน พอใช้ ประหยัด และไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น และหลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดี คือ เตรียมใจให้พร้อมรับผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ให้ใช้เงื่อนไขการมีความรู้หรือการนำความรู้มาใช้ในการวางแผนและดำเนินชีวิต และให้ใช้เงื่อนไขการมีคุณธรรมหรือมีความซื่อสัตย์สุจริต สามัคคี และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อีกด้วย

๑.๕.๑๘ สมมูล (equivalence) หมายถึง ความเท่ากันทุกประการ ค่าเท่าเทียมกันเสมอเหมือนกัน หรือเปลี่ยนแทนกันได้

๑.๕.๑๙ อัตวิสัย (subjectivity) หมายถึงความคิด ความเห็นของบุคคล โดยเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก ความเชื่อ หรือความต้องการของแต่ละบุคคลซึ่งผันแปรไปตามเวลาและสถานที่

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Literatures Review) ในที่นี้ ผู้เขียนมีจุดมุ่งหมาย ๓ ประการ คือ (๑) ต้องการสำรวจภาพรวมขององค์ความรู้ในด้านที่เกี่ยวข้องกับบริบทของความพอเพียงว่าได้เสนอกันไว้ในทิศทางใดบ้าง (๒) เพื่อทำให้งานวิจัยเรื่องนี้ไม่เกิดความซ้ำซ้อนกับงานที่นักวิชาการท่านอื่น ๆ ได้ทำมาแล้ว (๓) เพื่อให้เห็นช่องว่างทางวิชาการที่นักปรัชญา นักการศาสนา และนักวิชาการท่านอื่น ๆ ยังไม่ได้ศึกษาหรือศึกษาบ้างแล้วแต่ยังไม่ชัดเจน

๑.๖.๑ ฮอตัน ไมฟลิน ฮาคอร์ต (Houghton Mifflin Harcourt) อธิบายความหมายคำว่า “การไม่เบียดเบียน” ไว้ว่าเป็นคำนิเสธกับคำว่า “การเบียดเบียน (exploitation)” เพื่อความ

เข้าใจที่ง่ายขึ้น ก่อนอื่นมาพิจารณาความหมายของคำว่า การเบียดเบียนกันก่อน เมื่อพิจารณาใน The American Heritage College Dictionary แล้ว พบว่าคำว่า การเบียดเบียนมีอยู่ ๒ ความหมายคือ ๑) การกระทำในการจ้างงานเพื่อเอาเปรียบให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (the act of employing to the greatest possible advantage) และ ๒) การได้ประโยชน์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เห็นแก่ตัวหรือไร้จริยธรรม (utilization of another person or group selfishly or unethically.)^{๘๘}

๑.๖.๒ อลัน เวอร์ทายเมอร์ (Alan Wertheimer) อธิบายคำว่า “การเบียดเบียน” ไว้ว่าหมายถึงการหาประโยชน์อย่างไม่ถูกต้อง หรือการหาประโยชน์ใส่ตัวจนผู้อื่นเดือดร้อน อาทิ เมื่อ เอ หาประโยชน์อย่างไม่ถูกต้องกับ บี หรือกล่าวอีกนัยคือ เอ โกง บี ซึ่งการหาประโยชน์แบบนี้สามารถทำความเข้าใจได้สองทาง ทางแรกคืออาจจะโยงถึงมิติบางอย่างของผลลัพธ์จากการกระทำที่หาประโยชน์ใส่ตัวหรือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างไม่เป็นธรรม เมื่อวิเคราะห์ออกมาแล้ว จะเห็นว่ามีสิ่งที่อยู่เบื้องหลังอีกสองความหมายคือ ๑) ผลประโยชน์ที่ เอ จะได้รับ และ ๒) ผลกระทบกับ บี ที่ได้รับ เราอาจจะบอกได้ว่าผลประโยชน์ที่ เอ จะได้รับมา ไม่เกิดความเป็นธรรมกับ บี จึงเกิดเป็นการเบียดเบียน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิด จากการเอาประโยชน์ของ เอ หรือการหาผลประโยชน์ของ เอ นั้นก้าวล่วงไปในของ บี และทางที่สองคือ การโกง บี ของ เอ มีนัยว่าความเสียหายในกระทำเช่นนี้ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่ไม่เป็นธรรมได้เกิดขึ้นแล้ว^{๘๙}

๑.๖.๓ ไทซา บูชานาน ฟิลลิปส์ (Trisha Buchanan Phillips) ได้สังเคราะห์ความหมายของคำว่า “เบียดเบียน” โดยสรุปไว้ว่า การเบียดเบียนมีเกณฑ์พอเพียงที่จำเป็นและใช้ร่วมกันอยู่ ๒ เกณฑ์ คือลำดับแรกสมมติให้ เอ ต้องได้ประโยชน์ของเขาจาก บี ลำดับที่สอง การได้ผลประโยชน์ของ เอ จะทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมกับ บี สำหรับในหลาย ๆ กรณี ก็ง่ายเพียงพอที่จะระบุได้ เมื่อใช้เกณฑ์ทั้งสองนี้อย่างเป็นที่น่าพอใจ แต่ก็มีหลาย ๆ สถานการณ์ที่ไม่สามารถกำหนดได้ชัดเจน ซึ่งในความจริงแล้วการระบุให้ชัดเจนเป็นไปได้ยากมาก และจะมีประโยชน์มากหากมีการพิจารณาในเบื้องต้นเสียก่อน ซึ่งพิจารณาถึงแนวทางที่ เอ จะได้ผลประโยชน์ และพิจารณาถึงหนทางต่าง ๆ ที่เป็นผลประโยชน์ของ เอ ที่และผลประโยชน์ของ เอ นี้จะทำให้ บี ไม่ได้รับความเป็นธรรม^{๙๐} จากการอธิบายดังกล่าว จะพบว่า การจะสรุปว่าการเบียดเบียนเป็นเช่นไรนั้น จะต้องพิจารณาในหลาย ๆ หนทางหรือวิเคราะห์ในบริบทเสียก่อนจึงจะทราบได้

๑.๖.๔ มหาตมะ คานธี (M. K. Gandhi) อธิบายว่า ความไม่เบียดเบียนกันเป็นพลังด้านบวกอย่างมาก และการจะเป็นอหิงสาได้นั้นจะต้องมีศรัทธาในความจริงอย่างที่สุด หรือความ

^{๘๘} Houghton Mifflin Harcourt, “exploitation”, *The American Heritage College Dictionary*, [online]. source: <https://www.ahdictionary.com/word/search.html?q=exploitation&submit.x=35&submit.y=22> [12 Aug. 2014].

^{๘๙} Zwolinski Matt, “exploitation”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, [online]. source: <http://plato.stanford.edu/entries/exploitation/> [12 Aug. 2014].

^{๙๐} Trisha Buchanan Phillips, “Diagnosing Exploitation: Justice and Human Subjects Research”, *Doctor of Philosophy*, (Graduate: Rice University, 2006), p. 91.

จริงในที่นี้ก็คือพระเจ้าที่สถิตอยู่ทุกหนแห่ง และเมื่อเป็นได้เช่นนี้แล้วก็จะไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อชีวิตของฝ่ายตรงข้ามได้ และไม่อาจเกลียดชังกัน หากแต่สิ่งที่มนุษย์จะต้องเป็นศัตรูด้วยก็คือความอยุติธรรมและความชั่วทั้งปวง^{๑๑} นอกจากนี้คานธี ยังอธิบายคำนี้ไว้อีกว่ายังมีคำที่มีความหมายเหมือนกัน (synonyms) คือ “สัตยาเคราะห์” (Satyagraha) ซึ่งคำนี้มีอีก ๓ ความหมายด้วยกัน ความหมายแรก หมายถึงพลังแห่งความจริง (truth force) ความหมายที่สอง คือพลังแห่งความรัก (love force) และสามคือ พลังแห่งจิตวิญญาณ (soul force) ทั้งสามความหมายนี้นำมารวมกันเป็นคำจำกัดความที่แสดงความหมายกว้าง ๆ ของคำว่าความไม่รุนแรง^{๑๒}

๑.๖.๕ สมเด็จพระเทน ซิน เกียตโซ ทะไลลามะ องค์ที่ ๑๔ (His Holiness the 14th Tenzin Gyatso, Dalai Lama) ได้อุปมาความหมายของคำว่าความไม่รุนแรง ไว้ว่า “อาตมาคิดว่า ระหว่างดอกไม้เทียบกับดอกไม้จริง พวกเราต้องรักดอกไม้จริงมากกว่า อาตมาคิดว่า นี่คือธรรมชาติของมนุษย์ นั่นหมายความว่าพวกเรารักสิ่งที่มีชีวิต ดังนั้นการปกป้องสิ่งมีชีวิตก็คือความไม่รุนแรง ในขณะที่การทำลายล้างสิ่งมีชีวิตก็คือความรุนแรง ฉะนั้นหมายความว่า ความไม่รุนแรงก็คือธรรมชาติของมนุษย์ ที่มีอยู่แล้วนั่นเอง”^{๑๓}

๑.๖.๖ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร) อธิบายไว้ว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทเห็นว่าการเบียดเบียนเป็นสิ่งที่เลวร้ายโดยสิ้นเชิง ซึ่งในพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับการไม่เบียดเบียนกัน เป็นภาษาบาลีโดยใช้คำว่า “อวิหิงสา” ซึ่งหมายถึง การไม่บีบคั้นกดขี่กันทางด้านจิตใจ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้ยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมไว้ เช่น ผู้นำต้องมีความกรุณา ไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชากรราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง คำว่า “การเบียดเบียน” ในบริบทนี้ อาจจะมียุทธที่เกิดขึ้นจากตัวผู้นำเข้าไปเบียดเบียนโดยตรง และเปิดโอกาสให้กลุ่มคนที่ใกล้ชิดผู้นำได้ใช้อำนาจหน้าที่เข้าไปเบียดเบียนกลุ่มคนอื่นโดยมิชอบ ซึ่งย่อมจะเกิดผลเสียตามมา ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงย้ำเตือนว่า “บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นอริยะ จึงไม่ควรเบียดเบียนคนอื่นหรือสัตว์อื่น” เพราะการเบียดเบียนจะเป็นเปิดโอกาสให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบ รังแกข่มเหงซึ่งกันและกันอย่างไร้ขีดจำกัด ด้วยเหตุนี้ การเป็นผู้นำจึงต้องหยุดยั้งการเบียดเบียนเพื่อนร่วมโลก และทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และเปิดพื้นที่ให้กลุ่มคนต่าง ๆ ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้ชุมชน และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข^{๑๔}

^{๑๑} Mohandas Karamchand Gandhi, *My Non-violence*, (Ahmedabad: Navajivan Publishing, 1960), p. 4.

^{๑๒} มหาวิทยาลัยมหิดล, *แนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับแนวคิดการพึ่งพาตนเองของมหาตมา คานธี*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามลดา, ๒๕๕๒), หน้า ๕๒.

^{๑๓} Dalai Lama, *The Heart of Nonviolence*, [online]. source: http://auroraforum.stanford.edu/files/transcripts/Aurora_Forum_Transcript_His_Holiness_the_Dalai_Lama.11.04.05.pdf [12 Aug. 2014].

^{๑๔} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร), *ทศพิธราชธรรม: ๑๐ ตัวชี้วัดสำหรับผู้นำองค์กร*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศรีเสนอการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๗๐-๗๔.

๑.๖.๗ อัดัม สมิธ (Adam Smith) คำว่า “ความโลภ” มีความเห็นว่าเมื่อมนุษย์เกิดแรงจูงใจจะมีความเห็นแก่ผลประโยชน์ของตัวเอง (selfishness) และขณะเดียวกันความโลภ (greed) ก็จะมาด้วยโดยเขาอ้างต่อไปว่าในธรรมชาติของมนุษย์นั้น ได้ถูกกำหนดโดยพระเจ้าคือมนุษย์ทุกคนต้องมีความโลภติดตัวมาแต่เกิดเป็นธรรมดา^{๑๕}

๑.๖.๘ เดวิด ฮูม (David Hume) มีความเห็นว่าความโลภ และความเห็นแก่ตัวเป็นแรงจูงใจสำหรับการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมา^{๑๖}

๑.๖.๙ อริสโตเติล (Aristotle) เห็นว่าความพอประมาณ เป็นหนึ่งในสี่ของคุณธรรมหลักทางโลก สำหรับอีกสามอย่างคือ ความสุขุมรอบคอบ (prudence) ความยุติธรรม (justice) และความกล้าหาญ (courage) สำหรับเรื่องของคุณธรรมนี้สัมพันธ์กับแนวคิดของอริสโตเติลที่เห็นว่าชีวิตที่ดี หรือ “ความสุข” หรือ “ความเจริญงอกงาม” เป็นสิ่งที่มีค่าในตนเอง และคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับการดำเนินไปตามธรรมชาติของตน ชีวิตที่ดีจึงไม่ใช่ภาวะแต่เป็นกิจกรรม (activity) ที่เกิดจากการปฏิบัติตามธรรมชาติอันเป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์ อันได้แก่ เหตุผล ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่าชีวิตที่ดีคือชีวิตที่มีคุณธรรม เนื่องจากคุณธรรมคือความเป็นเลิศ (excellence) ในการนำธรรมชาตินั้นมาปฏิบัติ เนื่องจากเหตุผลของมนุษย์นั้นประกอบด้วยสองส่วนคือ ด้านปฏิบัติ (practical) และด้านทฤษฎี (theoretical) คุณธรรมจึงสามารถแบ่งเป็นสองด้านเช่นกัน^{๑๗} สำหรับความพอประมาณที่รวมอยู่ในคุณธรรม อริสโตเติลเห็นว่า “สำหรับเหตุผลที่ทุกสิ่งทุกอย่างอย่างเป็นที่น่าปรารถนามากก็เมื่อมันเป็นผลที่ตามมาอย่างสำคัญ เช่น การมีความอิสระจากความเจ็บปวดในวัยชรา มีความสำคัญมากกว่าตอนวัยหนุ่มสาว ในหลักการเดียวกันนี้ความสุขุมรอบคอบก็เป็นที่น่าปรารถนามากก็เมื่อมันเป็นผลที่ตามมาอย่างสำคัญในวัยชรา คงไม่มีใครเลือกวัยรุ่นให้แนะนำพวกเขา เพราะว่าไม่ได้หวังว่าพวกเขาจะมีความสุขุมรอบคอบ สำหรับการกล่าวถึงความกล้าหาญพวกวัยรุ่นกลับเป็นกิจกรรมที่สำคัญและเป็นความจำเป็นมาก นอกจากนั้นความพอประมาณยังเป็นปัญหามากกับพวกวัยรุ่นโดยที่พวกเขายังมีกิเลสอยู่มาก เมื่อเทียบกับพวกผู้ใหญ่แล้ว”^{๑๘}

๑.๖.๑๐ ดาแมน โค้ช (Damian Cox) อธิบายไว้ว่า ความซื่อตรง เป็นคำไวพจน์กับคำว่า “ความซื่อสัตย์” ตรงกับภาษาละตินว่า “Integer” ซึ่งหมายถึง ความครบถ้วน สมบูรณ์ ความเป็นจำนวนเต็ม ความซื่อสัตย์เป็นหนึ่งในความหมายสำคัญของคุณธรรมที่ปกติจะอ้างไว้ด้วยเสมอ แต่บางครั้งก็จะเกิดความคลุมเครือมากที่สุดอีกด้วย ตัวอย่างเช่น ความซื่อตรงบางครั้งก็ใช้

^{๑๕} Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments*, edit by S.M. Soares, sixth edition, (Sao Paulo: MeTaLibri, 2006), p. 158.

^{๑๖} Rachel Cohon, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Hume's Moral Philosophy, [online]. source: <http://plato.stanford.edu/entries/hume-moral/> [1 Aug. 2014].

^{๑๗} ปกรณ์ สิงห์สุริยา, “จริยศาสตร์เชิงคุณธรรม”, *สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป*, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.philospedia.net/index.html> [๑ มกราคม ๒๕๕๕].

^{๑๘} Aristotle, *The Complete Aristotle: Topics, Book III*, tr. by W. A. Pickard-Cambridge, 2007, p. 256. [online]. source: <http://ebooks.adelaide.edu.au/a/Aristotle> [12 Aug. 2014].

สอดคล้องกับคำว่า “ศีลธรรม” แต่บางครั้งก็มีความแตกต่างกันระหว่างการกระทำอย่างมีศีลธรรมกับการกระทำด้วยความซื่อตรง ความซื่อตรงของมนุษย์บางที่อาจจะแสดงออกแบบไม่มีศีลธรรม ถึงแม้ว่าพวกเขาจะไม่รู้ว่ากำลังกระทำอย่างผิดศีลธรรม ดังนั้นมนุษย์เราอาจจะถูกสนับสนุนจากบุคคลอื่นเพื่อให้มีความซื่อตรง แม้ว่าคน ๆ นั้นอาจจะมีความคิดที่เป็นมุมมองทางศีลธรรมที่ผิดพลาด สำหรับความหมายของคุณธรรม คำว่าความซื่อตรงจะโยงถึงคุณภาพของลักษณะเฉพาะในแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตาม ก็ยังสามารถนำไปใช้กับสิ่งอื่น ๆ ได้เช่น บางคนอาจพูดเกี่ยวกับความซื่อตรงของพื้นที่ทุรกันดารหรือระบบนิเวศ ฐานข้อมูลในการคำนวณ ระบบการป้องกันความปลอดภัย งานศิลปะ หรืออื่น ๆ ถ้าการประยุกต์ใช้กับสิ่งบางสิ่ง ความซื่อตรงอาจจะโยงถึงความมีสุขภาพดี ความไม่เปลี่ยนแปลง หรือความบริสุทธิ์ของสิ่งต่าง ๆ บางครั้งความหมายของคำนี้ก็เกิดมาจากการปรับใช้ของคนทั่ว ๆ ไป เช่น พื้นที่ทุรกันดารมีความซื่อสัตย์ก็ต่อเมื่อยังไม่มีใครถูกรบกวนจากการพัฒนาความเจริญหรือผลกระทบจากการพัฒนาพื้นที่ใกล้เคียงคือมันยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลง ฐานข้อมูลยังคงมีความซื่อตรงนานเท่าที่ยังไม่เกิดข้อผิดพลาดในระบบ หรือระบบป้องกันภัยที่ยังไม่มีการเสียหาย สำหรับงานดนตรีก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นความซื่อตรง เมื่อท่วงทำนองของดนตรีนั้นยังคงสมบูรณ์แบบอยู่ ยังไม่ถูกรบกวน ยังมีความสอดคล้องประสานกันอย่างลงตัว ตราบเท่าที่มันยังคงมีสภาพดี ยังไม่เปลี่ยนแปลง และยังคงบริสุทธิ์อยู่ มันก็ยังอยู่ในความหมายของความซื่อตรงอย่างไรก็ตามในงานด้านปรัชญาคำว่า “ซื่อตรง” จะเกี่ยวข้องกับลักษณะทั่วไป^{๑๙}

๑.๖.๑๑ พุทธศาสนาเถรวาท (Theravada Buddhism) ในพระไตรปิฎก ส่วนของคัมภีร์สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เอกกนิบาตชาดก มีระบุความซื่อตรงไว้ในหลักธรรมทศพิธราชธรรม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ราชธรรม ๑๐" ซึ่งมีปรากฏอยู่ในพระสูตร ขุททกนิกาย ชาดก โดยความซื่อตรง (อาชฺชว) เป็นการสุจริตต่อหน้าที่การงานของตน ต่อมิตรสหาย ต่อองค์กรหรือหลักการของตน และความเที่ยงธรรม (อวิโรธณ) คือ ความหนักแน่น ถือความถูกต้อง เที่ยงธรรมเป็นหลัก^{๒๐} นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังทรงอุปมาว่า ความซื่อตรงไว้ว่าเป็นหนึ่งในคุณสมบัติที่ประเสริฐโดยเปรียบเทียบไว้กับม้าที่คู่ควรกับพระราชา โดยทรงแสดงไว้ดังนี้

“ม้าอาชาไนยตัวเจริญของพระราชา ประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ ย่อมควรแก่พระราชาควรเป็นม้าทรง ย่อมถึงความนับว่าเป็นราชพาหนะ องค์ ๕ ประการเป็นไฉน คือ **ความซื่อตรง** ๑ ความไวเร็ว ๑ ความอ่อนนุ่ม ๑ ความอดทน ๑ ความเสื่องาม ๑ ดุกริกขุทั้งหลาย ม้าอาชาไนยตัวเจริญของพระราชา ประกอบด้วยองค์ ๕ ประการนี้แล ย่อมควรแก่พระราชาควรเป็นม้าทรง ย่อมถึงการนับว่าเป็นราชพาหนะ ดุกริกขุทั้งหลาย ริกขุประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ฉะนั้นเหมือนกัน ย่อมเป็นผู้ควรแก่ของค่านับควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญควรกระทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ **ความซื่อตรง** ๑ ความเร็ว ๑ ความอ่อนโยน ๑ ความอดทน ๑ ความเสื่องาม ๑ ดุกริกขุ

^{๑๙} Damian Cox, “integrity”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, [online]. Source: <http://plato.stanford.edu/entries/integrity/> [12 Aug. 2014].

^{๒๐} พุ.ช. (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๘๖.

ทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้ควรแก่ของค่านับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรกระทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่น ยิ่งกว่า ฯ”^{๒๑}

การอุปมาดังกล่าวพระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าความซื่อตรงเป็นสาเหตุเพียงพอต่อการเป็นผู้มีธรรม หากจะเป็นผู้ที่ควรได้รับความนับถือความซื่อสัตย์เป็นสิ่งที่ขาดเสียมิได้ นอกจากนี้ความซื่อตรงพระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสไว้ว่ามีอยู่ในศีล ๕ คือ...ความซื่อตรง และองค์อริยมรรค ที่สัตบุรุษทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้า เป็นต้นประกาศแล้ว อันเป็นอุปนิสัยสืบเนื่องมาจากการรักษาศีลขบถ ๕...^{๒๒} ประกอบด้วย ๑) จตเว่นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป ๒) จตเว่นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้ ๓) จตเว่นจากการประพฤติดินในกาม ๔) จตเว่นจากการกล่าวเท็จ และ ๕) จตเว่นจากการดื่มสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

นอกจากนี้ความซื่อตรงยังมีระบุไว้ใน ทศพิธราชธรรม ในข้อที่ ๔ มีชื่อว่าอาชชวะ คือ ความเป็นผู้ซื่อตรง ซึ่งความซื่อตรงในทศพิธราชธรรมนี้ได้แบ่งออกเป็น ๖ ประการ อธิบายได้ คือ ๑) ตรงต่อบุคคล คือ มีความซื่อสัตย์สุจริต ต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตน โดยไม่เลือกชั้นวรรณะไม่เนรคุณผู้มีพระคุณ และไม่เป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก ๒) ตรงต่อเวลา คือ จะนัดหมายกับใคร หรือจะทำงานสิ่งใดก็ให้ตรงเวลาที่กำหนดไว้ และไม่เอาเวลาราชการไปเป็นประโยชน์ส่วนตัว ๓) ตรงต่อวาจา คือ เมื่อได้รับปากกับใครว่าจะทำสิ่งที่ดีและสุจริต จะไม่ทำสิ่งที่ไม่ดีและทุจริต ก็ให้กระทำตามที่ได้ลั่นวาจาไว้ ๔) ตรงต่อหน้าที่ คือ ซื่อสัตย์สุจริตและจริงใจต่อหน้าที่การงานของตน ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง ไม่ละทิ้งหน้าที่และปิดความรับผิดชอบ ๕) ตรงต่อธรรมะ คือ การยึดมั่นในหลักคุณธรรม และบูชาความถูกต้อง ความยุติธรรม ความชอบธรรมไว้เหนือสิ่งอื่นใด และ ๖) ตรงต่อตนเอง คือ การไม่โกหกตนเอง ซื่อสัตย์สุจริตต่ออุดมการณ์ของตน ไม่ฝืนใจทำในสิ่งที่ไม่ใช่ปณิธานของตนเอง^{๒๓}

๑.๖.๑๒ นิติ มณีกาญจน์ ได้แสดงความเห็นจากการศึกษาเกี่ยวกับความพอเพียงไว้ว่า ความพอเพียงมีความเกี่ยวข้องกับทางสายกลางของอริสโตเติล ซึ่งความพอเพียงเป็นแนวคิดของลักษณะคุณธรรมและเป็นหลักปฏิบัติที่นำไปสู่เป้าหมายสุดท้ายของมนุษย์ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับรัฐทั้งขนาดที่พอเพียง เศรษฐกิจที่พอเพียง หรือรูปแบบการปกครองที่มุ่งให้ชนชั้นมีความพอเพียงในตนเอง ทั้งนี้เพื่อให้รัฐเป็นพื้นที่ที่อำนวยความสะดวกแสวงหาความสุขของมนุษย์ได้อย่างพอเพียง^{๒๔}

^{๒๑} อ.จตุกก. (ไทย) ๑๔/๒๐๓/๒๒๑.

^{๒๒} พ.วิ. (ไทย) ๑๘/๑๘/๔๔๗.

^{๒๓} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **ทศพิธราชธรรม: บทความทางพุทธศาสนา**, แหล่งที่มา: http://www.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=3407:2010-08-03-12-39-36&catid=96:2009-09-19-10-13-59&Itemid=326 [๑๒ กันยายน. ๒๕๕๖].

^{๒๔} นิติ มณีกาญจน์, “รัฐ-มัชฌิมา: มองความพอเพียงผ่านหลักทางสายกลางของ อริสโตเติล”, **วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑๘ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๘): ๘๑ – ๑๐๐

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีลักษณะเป็นการแก้ไขปัญหา (solving a problem) ความหมายของมโนทัศน์เรื่องความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียง ผู้เขียนเห็นว่าในการเสนอความหมายที่ผ่านมายังไม่ชัดเจนและรัดกุมพอจะเป็นความหมายที่แท้จริงของความพอเพียงในเชิงปรัชญาได้ จึงทำให้เกิดการตีความไปในแนวทางที่ผิดพลาด ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้จะแบ่งเป็น ๕ ขั้นตอน ดังนี้

๑.๗.๑ ตั้งและวิเคราะห์ปัญหาโดยเตรียมการรวบรวมเอกสาร ศึกษาข้อมูลที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการโต้แย้งและสนับสนุนมโนทัศน์ความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๗.๒ สำรวจความคิดที่เกี่ยวกับความพอเพียงตั้งแต่พัฒนาการและความหมายของมโนทัศน์ความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงของนักวิชาการในประเทศไทย เพื่อประเมินความเป็นปฏิทรรศน์ของเศรษฐกิจพอเพียง จากเนื้อหาของข้ออ้างที่เป็นทั้งข้อเท็จจริง และหลักการของความคิดที่เกี่ยวกับความพอเพียงโดยอาศัยเหตุผลเป็นพื้นฐานการประเมิน

๑.๗.๓ การวิเคราะห์มโนภาพความพอเพียงจากปรัชญาและศาสนา ถึงลักษณะของการมีอยู่ในมโนภาพของนักปรัชญา และมโนภาพจากศาสนาที่เกี่ยวกับความพอเพียง

๑.๗.๔ พัฒนาเกณฑ์ที่เพียงพอสำหรับเป็นแนวทางแก้ไขด้วยการศึกษาความหมายของมโนทัศน์ความพอเพียงจากพระราชดำรัสของในหลวง ด้วยการวิเคราะห์ในรูปแบบของเงื่อนไขจำเป็น (necessary condition) และเงื่อนไขที่เพียงพอ (sufficient condition) หรือเป็นรูปแบบการผสมส่วนของทั้งสองแบบ แล้วจึงนำเทอมต่าง ๆ ในพระราชดำรัสที่เป็นบริบทของคำว่า “พอเพียง” มาสร้างความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผล และความสัมพันธ์ตรรกะโดยอาศัยการตีความเชิงวิเคราะห์ถึงความมีอยู่ในเชิงสาเหตุและผล และในเชิงตรรกะ

๑.๗.๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

อนึ่ง การเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนมีความประสงค์ในการอภิปรายเชิงสร้างสรรค์มากกว่าเชิงลบล้างมโนทัศน์ใดมโนทัศน์หนึ่ง กล่าวคือจะอภิปรายโดยเน้นให้เห็นปัญหาของโลกทัศน์ในตัวมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ความพอเพียง เพื่อจะแสดงถึงสิ่งที่น่าเป็นข้อจำกัดของความคิดที่สุดโต่ง มากกว่าที่จะเสนอหรืออ้างเหตุผลสนับสนุนความคิดใดความคิดหนึ่งโดยเฉพาะนอกเสียจากความคิดของพระพุทธศาสนาเท่านั้นที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นความคิดแบบพหุนิยมหรือจะกล่าวในเชิงอุปมาว่าเป็นยาหม้อใหญ่สำหรับใช้ยุดิปัญหาต่าง ๆ ในจิตใจมนุษย์ได้ ดังนั้นผู้เขียนจึงต้องการนำผลจากการศึกษามายืนยันความมีอยู่ของมโนทัศน์ความพอเพียงที่มีอยู่ในตัวมนุษย์และมีอยู่ในความคิดที่เป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตามผู้เขียนจะพยายามให้ความเป็นธรรมแก่ความคิด และมโนทัศน์อื่นที่มีแนวคิดเกี่ยวข้องกัน มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ถ้าหากความพยายามดังกล่าวเป็นสิ่งที่เป็นไปได้จริง

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ เข้าใจพัฒนาการและความหมายของมโนทัศน์ความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๘.๒ เข้าใจมโนภาพความพอเพียงในความคิดของปรัชญาและศาสนา

๑.๘.๓ เข้าใจความมีอยู่ของมโนทัศน์ความพอเพียงจากเงื่อนไขที่จำเป็นและเพียงพอในรูปความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผล และเชิงตรรกะ